

Nr 988

Av fru **Lindström m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 136, med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m.*

(Lika lydande med motion nr 1245 i Andra kammaren)

Äktenskapet har alltid varit en kritiserad institution i litteratur och samhällsdebatt utan att man fördenskull ifrågasatt dess bestånd som en ändamålsenlig samlevnadsform för flertalet vanliga människor. När kritiken under senare år har gått längre och stora grupper unga människor börjat uppfatta äktenskapet som en föråldrad modell för varaktiga förbindelser mellan könen, torde detta främst bero på att klyftan har vidgats mellan det samlivsmönster, som giftermålsbalken förutsätter, och den praxis som uppstått med en ny sexualmoral och uppluckrade könsroller. Ett närmande mellan lag och levnad, mellan tidigare och nutida värderingar av förhållandet man/kvinna blir därför nödvändigt, om man vill att äktenskapet skall kunna hävda sin position som huvudalternativet för sammanhållningen mellan människor som vill bilda familj.

Den snart 50-åriga giftermålsbalken har länge varit i behov av en allmän översyn och omarbetning. Redan 1946—1947 väcktes i riksdagen motioner som exemplifierade och motiverade detta. Det är därför beklagligt, att den angelägna revidering av äktenskapslagstiftningen, som påbörjas med proposition 136, måste bli så begränsad av utredningstekniska skäl och att en genomgripande revision måste anstå obestämt länge: till "en inte alltför avlägsen framtid" enligt departementschefen. Även om man delar dennes uppfattning, att "reformer som går på djupet bör också förberedas i nordiskt samarbete", eftersom det obestriddligen är av värde med en likartad syn på och behandling av de många internordiska familjeband, som knytes, är det en viktig fråga vilket nordiskt land som får bestämma takten i reformarbetet och huruvida äktenskapet inte vore betjänt av en större progressivitet i det svenska lagstiftningsarbetet. De partiella ändringar inom ramen för den nuvarande svenska äktenskapsrätten, som förordas i proposition 136, har alla bakom sig en stadig opinion av väl etablerade remissorgan, och beträffande otrohetens roll för upplösning av äktenskap har justitieministern att ta hänsyn till en nordisk rekommendation till kompromisslösning. Detta ger föga svängrum för några initiativ från riksdagens sida till ytterligare ändringar, som kan föra lagstiftningen ännu "ett stycke på väg i den rikt-

ning som utvecklingen bör gå". I gränsområdet mellan nu förordade punktvisa ändringar och de omdaningar av sammanhängande och principiell natur, som departementschefen inte anser sig kunna göra f. n., finns emellertid enligt vår mening ännu ett par möjligheter till moderniseringar i lagen, vilka pekar framåt utan att man åsidosätter de stegvisa nordiska överenskommelser, som uppnåtts.

Vad som här åsyftas är i första hand kapitel 11 i GB om reglerna för upplösning av äktenskap, där departementschefen har utvalt och jämkat på "vissa frågor av praktisk betydelse", ehuru han säger sig vara medveten om att de äger ett intimt samband med den principiella inställningen till äktenskapet som institution. Medlingsförfarandet och hemskillnaden har fått en central plats i dessa jämningsförslag, och några uppenbart föräldrade eller inkonsekventa bestämmelser i nuvarande lagstiftning rättas till. Gällande bestämmelser att makar som är eniga om att skiljas skall tillsammans inställa sig hos medlare, innan domstol prövar deras gemensamma ansökan, medan det räcker med enbart medlingsförsök i de fall, där oenighet föreligger och endast ena parten önskar skiljas, är i sig själva en avvikelse från medlingens idé — såsom den tillämpas i alla andra sammanhang — nämligen att sammanjämka stridiga åsikter, inte att försöka hitta blottor i en träffad uppgörelse. Det vitsordas också, att medlingen oftast är en ren formalitet i fall av gemensam ansökan. Justitieministerns förslag, att det skall räcka med medlingsförsök även vid gemensam ansökan om skilsmässa är i så måtto en logisk åtgärd. Justitieministern säger i propositionen att han inte är främmande för tanken att anlita det av medling i framtiden blir helt frivillig. Enligt vår mening borde man redan nu ha kunnat göra det möjligt att låta medlingen bli helt frivillig i de fall då makar gemensamt inger ansökan om hemskillnad. Även om medling ofta kan vara till nytta, kan man på goda grunder antaga, att en medling som sker pro forma, när makarna efter noggrant övervägande blivit ense om hemskillnad, enbart uppfattas som ett samhällets förmynderskap över två vuxna människor i en för dem avgörande situation. Eftersom den av justitieministern föreslagna uppmjukningen av medlingskravet dock medger viss möjlighet för endera maken att undandra sig medling då en sådan ter sig helt utsiktslös, anser vi oss kunna avstå från något yrkande på denna punkt i avvaktan på den förestående omarbetningen av giftermålsbalken. Utmönstringen ur § 1 kap. 11 av motiveringen "djup och varaktig söndring" är likaledes ett uttryck för nutida uppfattning, att samhället inte genom medlaren skall efterforska orsakerna och blanda sig i dem, när båda parterna vill lämna ett äktenskap som de frivilligt ingått och är ense därom.

Beträffande de många fall emellertid, där endast en äktenskapspart tar initiativet till skilsmässa och varierande orsaker åberopas, uppräknade i

§§ 2—13 kap. 11, har departementschefen utvalt de mest dramatiska anledningarna — tvegifte, otrohet, misshandel och sinnessjukdom — samt föreslår ändringar i berörda paragrafer. Men han föreslår inga ändringar i de paragrafer som reglerar äktenskapets upplösning på de sannolikt vanligaste grunderna, d.v.s. alkoholism, stridighet i lynne och tänkesätt m. m. Där bibehålles i § 2 kap. 11 det kriterium på "djup och varaktig söndring", som borttages i § 1, när makarna är ense om skilsmässa, och alltjämt skall det således ankomma på den make, som vill skiljas, att framskaffa bevisning om sådan djup och varaktig söndring för att övertyga domstolen om att en hemskillnadsdom är motiverad, när andra parten motsätter sig detta. Att låta en dylik paragraf med dess inbyggda tendens till uppslitande och pinsamma utredningar stå oförändrad till en framtida tredje etapp i äktenskapslagens överarbetning bidrar förvisso inte till att närma äktenskapet till målsättningen "en frivillig samlevnad mellan självständiga personer", som justitieministern säger sig vara inriktad på.

Även om det f. n. saknas underlag i form av utredning och remissopinion för revidering av § 2 kap. 11 — och så måste man tolka departementschefens uraktlåtenhet att ändra den — finns det anledning att åtminstone göra den smärre justeringen i kravet på "djup och varaktig söndring", att ordet "varaktig" strykes ur sammanhanget. Ty detta har ett direkt samband med av justitieministern föreslagen annan ändring i lagen, som skall beröras nedan, och kan dessutom underlätta att man framdeles sammanför med i § 2 uppräknade söndringsorsaker och jämställer med dem mera tillfälliga otroheter som enligt den föreslagna nya § 8 skall kunna föranleda domstolen att anbefalla betänketid under ett hemskillnadsår. Den här åsyftade andra ändring, som motiverar att ordet "varaktig" borttages ur § 2: 11 är förslaget att könssjukdom i smittsamt skede icke längre skall vara äktenskapshinder, ej heller omfattas av upplysningsplikt gentemot andra parten och definitivt inte motivera krav på återgång i äktenskapet. Även om man delar departementschefens uppfattning, att dessa ändringar är befogade och att en upplysningsplikt är meningslös, när samhället inte kan kontrollera att den fullgöres, kan man inte utesluta möjligheterna att äktenskap ingås, där ena parten är okunnig om de hälsorisker, som andra parten utsätter honom eller henne för — och det gäller givetvis även andra sjukdomar som förtiges och som kan ändra förutsättningarna för samlivet — och att uppdragandet härav uppleves som så kränkande att vederbörande snarast vill ha en skilsmässa i vanlig ordning. Med nuvarande krav på "varaktig" söndring kan, såsom familjerättskommittén påpekat, en begäran om hemskillnad knappast bifallas, om den framställes helt kort efter äktenskapets ingående.

Vad vidare angår otrohetsparagrafens omformulering enligt propositionens förslag, varigenom hemskillnaden kan bli ett alternativ till äktenskaps-

skillnad, är detta utan tvivel ett steg i riktning mot en mera nyanserad uppfattning i vår tid, att otroheten inte är det oförlåtliga brott, som gammal hävd gör den till, utan en söndringsorsak bland många andra och ofta endast ett symptom på ett annat, kanske värre främlingskap som uppstått mellan makarna. I väntan på att otroheten framdeles reduceras från "huvudorsak" till vanlig orsak och likställes med andra utslag av söndring i äktenskapet, bör man kunna godtaga den av departementschefen föreslagna ändringen. Det faktum, att i den nya lagtexten barnen omnämnes som en part att ta hänsyn till, vilket inte är fallet i nuvarande "hor"-paragraf, bör rimligen öka domstolarnas möjlighet att dämpa häftigheten i en äktenskaplig kris och ordinera den betänketid som är regel när andra skilsmässogrunder åbe-ropas. Den utredning, som domstolen kan behöva företaga i detta syfte, behöver inte bli mindre diskretionär, snarare tvärtom, än den som presenteras av en äktenskapspart som försöker slå sig fri med allsköns bevisning av en söndring som andra parten förnekar.

Även i den föreslagna omarbetningen av § 10 kap. 11 om misshandel och annat övervåld i äktenskapet har skyddet av barnen fått en ny och befogad plats. Det bör dock uppmärksammas, att den nya texten innehåller en skärpning i förhållande till nuvarande paragraf i rätten att få skillnad i äktenskapet vid misshandel — låt vara att kriteriet grov misshandel har mildrats till misshandel över huvud taget. Rätten till skilsmässa görs sålunda genom ett tillägg avhängigt av huruvida inte omständigheterna är sådana att det skäligen kan fordras att den förfördelade maken fortsätter äktenskapet. Denna påhängda reservation förekommer visserligen på åtskilliga andra ställen i de paragrafer, som inte nu är föremål för revidering. Men frasens innebörd — att samhället och utomstående myndigheter skall kunna avgöra vad som "skäligen" är uthärdligt eller icke i ett trasigt äktenskap — går så på tvärs mot en mera modern uppfattning om myndiga människors rätt att själva bedöma förutsättningarna för sitt äktenskap, att den knappast kan komma att kvarstå vid en mera genomgripande omdaning av äktenskapsrätten. Att nu införa denna reservation på ett nytt ställe i lagen förefaller därför föga framåtsyftande. Mera i konsekvens med den aktuella överarbetningen av kap. 11 i övrigt skulle vara att vid de förmildrande omständigheter vid misshandel av make och barn, som åsyftas för att vägra äktenskapsskillnad, erbjuda parterna hemskillnad i stället. Detta kan uttryckas med en sats om: " — — — såvida inte förmildrande omständigheter föreligger, då rätten må kunna döma till hemskillnad i stället".

Den centrala roll, som hemskillnaden fått inom äktenskapsrätten, synes oss väl motiverad. Differensen mellan avkunnade hemskillnadsdomar och faktiska äktenskapsskillnader har genom serier av år varit stor nog för

att man skall våga hävda att hemskillnadsinstitutet räddat tusentals äktenskap per år från en mindre överlagd brytning. Medlingsinstitutionens betydelse är inte lika övertygande dokumenterad, även om familjerättskommittén antar att omkring 20 % av totala antalet medlingar har lett till i varje fall temporär försoning. Medling förekommer emellertid i alla de nordiska länderna, fastän efter olika regler, och departementschefen har i proposition 136 inskränkt sig till några i och för sig tacknämliga jämkningar inom gällande svenska system. Man kan ha förståelse för att han inte nu inför en förestående reform av förhållandet stat-kyrka vill ingripa mot den obegränsade rätt att handlägga medlingsuppdrag som tillkommer prästerskapet. Detta även om remissinstanser som t. ex. domarföreningarna argumenterar principiellt riktigt, när de efterlyser en viss sovring efter riktmärket att endast särskilt lämpliga och erfarna präster borde förordnas som medlare liksom man söker utse särskilt lämpade personer till borgerliga medlare. Det står allt klarare, att det hänger på medlarens kvalifikationer, om medlingen skall kunna vara och upplevas som ett positivt element i en svår familjesituation. Departementschefen deklarerar också att "en framtida organisation måste bygga på personal vars utbildning är särskilt inriktad på sådant som har betydelse för rådgivning och medling i familjefrågor". När man nu är ense om detta är det med en viss förvåning man väger den automatik som gäller och föreslås fortfara för prästens behörighet att förrätta medling i äktenskapstvister mot det faktum att departementschefen i sak avvisar tanken, att de kommunala familjerådgivningsbyråernas experter skall få utfärda medlingsintyg. De senares specialutbildning och breda erfarenhetsregister när det gäller familjetvister är i allmänhet överlägsna både de prästerligas och de särskilt förordnade borgerliga medlarnas. Om ett vacklande äktenskap, som sedan en tid varit föremål för rådgivning och stöd inom en familjerådgivningsbyrå men ändå inte lyckas stabilisera sig, skulle avslutas med ett medlingsintyg från den konsulent på byrån som fortlöpande varit parternas förtrogna, måste ju detta betecknas som en praktisk åtgärd och hänsynsfullare än att anvisa vederbörande en ny utomstående person att rekapitulera sina svårigheter för. De många framgångsrika ärenden, som familjerådgivningsbyråerna kan redovisa, torde uppväga intrycket av den negativa utgång, som en del medlingsärenden representerar, och Stockholms barnavårdsnämnds hänvisning till "psykologiska skäl" mot en sammankoppling av uppgifterna synes oss svår att förstå. Då vidare departementschefen drar parallellen mellan statsmakternas motiv för statsunderstödet till familjerådgivarna och han föreslår införandet av statsbidrag på samma grunder till kommunernas utgifter för borgerliga medlare, har man i själva verket likställt de två kategorierna. Vi vill därför föreslå tillägget av en punkt 4 i § 1 kap. 14,

där behörigheten att medla tillkommer även "föreståndare vid kommunal familjerådgivningsbyrå eller dennes ersättare". Slutligen noterar vi att frågan om obligatorisk borgerlig vigsel inte beröres i sammanhang med ändringarna i vigselförfarandet i kap. 4. Däremot föreslås vissa åtgärder i syfte att göra valfriheten mellan kyrklig och borgerlig vigsel större. Vi anser att vigseln som juridiskt bindande akt borde vara en rent borgerlig angelägenhet, och den religiösa ceremonin en bekräftelse som det står var och en fritt att tillägga eller inte. Med hänsyn till att motioner om införande av borgerlig vigsel som obligatoriskt institut nyligen behandlats av riksdagen som isolerat förslag föreslår vi inte nu någon direkt ändring i giftermålsbalken utan förutsätter att denna fråga utredes i samband med den mera genomgripande omarbetning av äktenskapsrätten som aviseras.

Med åberopande av det ovan anförda hemställes,

att riksdagen måtte besluta att i lagen om ändring av giftermålsbalken vidtaga vissa ändringar i §§ 2 och 10 kap. 11 samt i § 1 kap. 14 i enlighet med bifogade förslag till lagtext.

Stockholm den 29 oktober 1968

Ulla Lindström (s)

Lisa Mattson (s)

Lars Larsson (s)

Torsten Hansson (s)

11 kap.

§ 2 (stycke 2)

Nuvarande lydelse

Har på grund av stridighet i lynne och tänkesätt eller av annan orsak uppstått *djup och varaktig söndring* mellan makarna och vill endera erhålla hemskillnad, vare han därtill berättigad, såvida ej med hänsyn till hans förhållande eller andra särskilda omständigheter ändock skäligen kan fordras att han fortsätter samlevnaden.

Föreslagen lydelse

Har på grund av — — — — —
 — — — — —
 uppstått *djup söndring* mellan makarna — — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 fortsätter samlevnaden.

§ 10

Av Kungl. Maj:t förordad lydelse

Gör ena maken sig skyldig till misshandel eller annat brott mot andra makens person,

Föreslagen lydelse

Gör ena maken sig skyldig till misshandel — — — — —

äger denne rätt till skillnad i äktenskapet, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna i övrigt ej skäligt kan fordras att han fortsätter äktenskapet. Detsamma gäller om make begår motsvarande brott mot barn som står under andra makens eller båda makarnas vårdnad.

Talan skall väckas inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år sedan den begicks.

rätt till skillnad i äktenskapet, såvida inte förmildrande omständigheter föreligger, då rätten må kunna döma till hemskillnad i stället. Detsamma gäller — — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 sedan den begicks.

14 kap.

§ 1

Av Kungl. Maj:t förordad lydelse

Make äger påkalla medling, om söndring uppstått i äktenskapet eller om tvist eljest uppkommit, som stör sammanlevnaden mellan makarna.

Behörig att medla är:

1. präst i församling av svenska kyrkan, där makarna eller endera är kyrkobokförd;
2. vigsselförrättare inom annat trossamfund än svenska kyrkan, om makarna eller endera tillhör samfundet;
3. borgerlig medlare i den kommun där makarna eller endera är bosatt

När skäl föreligger därtill, äger rätten i den ort, där makarna eller endera är bosatt, på makes begäran utse särskild medlare.

Föreslagen lydelse

Make äger påkalla medling, — — — — —
 sammanlevnaden mellan makarna.

Behörig att medla är:

1. — — — — —
 — — — — —
2. — — — — —
 — — — — —
3. — — — — —
 — — — — —
4. *föreståndare för kommunal familjerådgivningsbyrå eller dennes ersättare.*
 När skäl — — — — —
 — — — — —
 utse särskild medlare.